

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

ШОВКОВА ТЕТЯНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 378.811.112.2

**НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ГРАМАТИЧНИХ
ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТІ
В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**

Спеціальність: 13.00.02 – теорія і методика навчання (германські мови)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка МОН України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Морська Лілія Іванівна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, завідувач кафедри англійської філології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лабінська Богдана Ігорівна,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів;

кандидат педагогічних наук, доцент
Голуб Іванна Юрївна,
Національний університет «Львівська політехніка», доцент кафедри прикладної лінгвістики Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій.

Захист відбудеться 30 травня 2016 р. о 13.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.05 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2.

Автореферат розісланий 27 квітня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Штонь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

В останні роки, коли стратегічною лінією української державної політики є незворотний, інтенсивний процес інтеграції в європейську спільноту, активізується проблема підготовки кваліфікованих перекладачів із високим загальнокультурним і професійним рівнем посередництва в міжкультурній комунікації та міжнародній співпраці, здатних виконувати переклади на професійному рівні.

Одним із найважливіших складників системи підготовки майбутніх перекладачів (МП) є граматична компетентність (ГК) як «здатність конструювати граматично правильні форми й синтаксичні конструкції, а також розпізнавати та розуміти смислові відрізки в мовленні, організовані відповідно до існуючих норм мови, і використовувати їх у тих значеннях, у яких вони вживаються носіями мови» (А. Щукін), яка забезпечує структуру мовлення, характерного для носіїв мови і релевантного сферам життя та функціональним стилям. Адже граматична система будь-якої мови поєднує універсальне, що репрезентує спільний для всього людства мисленнєвий код, та ідіоетнічне, яке відображає логіку будови мислення та мовлення кожного етносу.

Ідіоетнічні особливості граматичної системи мови (як відображення логіко-структурної складової мовної картини світу народу-носія мови) викликають найбільші труднощі в опануванні граматику іноземної мови, оскільки вони потрапляють у потенційну зону міжмовної або внутрішньомовної інтерференції й інтерпретуються в лінгвометодиці як «складні» для навчання. До таких явищ належить модальність – *категорія висловлення й дискурсу*, яка є універсальною лінгвістичною категорією, проте характеризується ідіоетнічними змістовими та референтними ознаками. Суб'єктивній модальності в німецькій та українській мовах властива асиметрія плану вираження та плану змісту. Тому відсутність в українській мові еквівалентів граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності (ГЗВСМ) в німецькій мові викликає низку труднощів у процесі навчання.

Теоретико-методичними засадами навчання МП граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові є окремі положення, викладені в працях, присвячених навчанню письмового перекладу (О. Аксьонова, Л. Єжова, І. Зайкова, Т. Кавицька, Н. Казанцева, М. Кир'ян, О. Ковзанович, С. Королькова, Н. Макоєд, К. Тазіна, С. Трофимова, Я. Фабрична, Л. Черноватий); навчанню усного перекладу (Т. Ганичева, А. Панова, О. Попова); методиці формування мовленнєвих компетентностей у МП (Л. Анісімова, Ю. Баканова, Н. Герасимова); мовних компетентностей (Т. Василенко), міжкультурної компетентності (І. Бахов); соціокультурної компетентності (І. Голуб, Г. Гуреева, Л. Тарнаєва); інформаційно-технологічних компетентностей (Ю. Колос); методиці навчання перекладу (Л. Черноватий); читання (Г. Барабанова, Н. Барішников, Т. Вдовіна, С. Радецька, Ю. Дегтярьова, Т. Сірова, С. Фоломкіна), писемного мовлення (О. Вишняков, Г. Мартинова, Д. Телешев, Е. Чуйкова); методиці навчання

граматики (граматичних категорій) іноземної мови у цілому (С. Гаджієва, П. Курбанова, Л. Морська, С. Ніколаєва, К. Плиско, І. Чернецька, У. Енгель (U. Engel) та категорії модальності зокрема (О. Доценко, О. Іванова, І. Данілова, Н. Тюпенко, А. Устінов, Т. Фрітц (T. Fritz).

Практика вивчення категорії модальності в німецькій та українській мовах у лінгвометодичному аспекті, огляд методичної літератури, присвяченої цій проблемі, *засвідчили*: а) недостатню увагу до розробки методики навчання категорії модальності як категорії висловлення та дискурсу, граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові у практиці підготовки МП; б) обмеженість умінь студентів використовувати ГЗВСМ в рецептивному та продуктивному мовленні, а також у перекладі, що спричиняє неправильне розуміння висловлень суб'єктивної модальності, а також відхилення від граматичних норм під час продукування німецького мовлення.

Отже, потреба розширення контактів із німецькомовними країнами у різних сферах життя, необхідність удосконалення іншомовної ГК МП, відсутність достатньої теоретичної та практичної бази навчання універсальної категорії модальності як невід'ємного компоненту ГК МП, а також потреба в розробленні та упровадженні в навчальний процес методики навчання модальності як категорії речення (висловлення) та тексту (дискурсу) в цілому та ГЗВСМ в німецькій мові зокрема зумовлюють **актуальність** дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах теоретичних та практичних завдань науково-дослідної теми Міністерства освіти і науки України «Теоретичні та методичні засади розробки навчально-методичного забезпечення іншомовної освіти фахівців» (реєстраційний номер 0115U000190). Тему роботи затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол №4 від 22.11.2014 року) та Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол №8 від 15 грудня 2015 року).

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, розробленні й експериментальній перевірці методики навчання майбутніх перекладачів граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові.

Досягнення мети дослідження передбачало вирішення таких **завдань**:

1) окреслити лінгвістичні параметри категорії модальності; схарактеризувати суб'єктивну модальність як категорію висловлення та дискурсу; визначити структурно-семантичні особливості ГЗВСМ в німецькій мові та дати їм методичну інтерпретацію;

2) дослідити психологічні, психолінгвістичні та методичні засади навчання МП граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові;

3) розробити підсистему вправ для навчання МП граматичних засобів вираження

суб'єктивної модальності в німецькій мові на рівні речення (висловлення) та на рівні тексту (дискурсу) в читанні, письмі та письмовому двосторонньому перекладі;

4) створити модель процесу навчання МП граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові;

5) здійснити експериментальну перевірку ефективності авторської методики; укласти методичні рекомендації щодо навчання МП граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові.

Об'єктом дослідження є процес формування у майбутніх перекладачів німецькомовної граматичної компетентності.

Предметом – методика навчання майбутніх перекладачів граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові.

Гіпотеза. Навчання МП ГЗВСМ в німецькій мові як категорії висловлення та дискурсу буде ефективним за таких умов:

- вироблення чіткої етапності у навчанні ГЗВСМ в німецькій мові, релевантної етапам формування граматичної навички: диференційоване оволодіння граматичними конструкціями вираження суб'єктивної модальності (ГКВСМ) та граматичними формами вираження суб'єктивної модальності (ГФВСМ) на етапах рецепції, імітації, заміни, трансформації та інтегроване оволодіння граматичними ознаками таких конструкцій та форм на етапах репродукції та комбінування;

- використання ефективних методів навчання (зокрема застосування методів кластера, on-line дискусії, брейнстормінгу, рольової гри);

- виконання студентами підсистеми вправ для формування рецептивних та репродуктивних навичок оперування ГЗВСМ в німецькій мові та інтегрування цих навичок в уміння читання, письма та двостороннього письмового перекладу (в контексті модальності усього тексту-дискурсу).

Для перевірки висунутої гіпотези та розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження:**

а) **теоретичні** – критичний *аналіз* нормативних документів, теоретичних праць та навчально-методичної літератури для визначення актуальних проблем формування граматичної компетентності МП, цілей навчання, лінгвістичних, психологічних, психолінгвістичних, методичних засад навчання МП ГЗВСМ у німецькій мові; для розробки критеріїв оцінювання рівня сформованості у студентів навичок вживання та розуміння граматичних конструкцій суб'єктивної модальності у німецькій мові; б) **емпіричні** – цілеспрямоване педагогічне спостереження; аналіз студентських письмових робіт із метою розробки й визначення рівнів володіння студентами ГЗВСМ в німецькій мові; **педагогічний експеримент** – для перевірки

ефективності методики навчання МП ГЗВСМ у німецькій мові; г) *статистичні* (критерій U Манна-Уїтні) – для кількісного та якісного аналізу й інтерпретації результатів проведеного експериментального навчання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше обґрунтовано, розроблено та апробовано* методику навчання МП ГЗВСМ в німецькій мові, зокрема виділено етапи формування репродуктивних і рецептивних навичок оперування ГЗВСМ та їх інтегрування в уміння читання, письма та двостороннього письмового перекладу, окреслено програмові правила-алгоритми з елементами проблемності для презентації ГЗВСМ, створено підсистему вправ та модель процесу навчання МП ГЗВСМ в німецькій мові; *удосконалено* зміст граматичної компетентності МП; *конкретизовано* основні чинники, які впливають на ефективність опанування МП ГЗВСМ; *подальшого розвитку набули* концептуальні методичні положення про категорію модальності та її методичну інтерпретацію в практиці підготовки МП.

Практичне значення дослідження полягає в укладанні методичних рекомендацій щодо навчання МП ГЗВСМ в німецькій мові, в удосконаленні програм з німецької мови для підготовки майбутніх перекладачів. На основі визначених психологічних, психолінгвістичних та методичних засад навчання ГЗВСМ можуть створюватися навчальні посібники та підручники з німецької мови для перекладачів з урахуванням універсального та ідіоетнічного у свідомості носіїв мови. Результати роботи лягли в основу написання навчального посібника, а також можуть бути використані під час викладання курсів методики навчання іноземних мов та методики навчання перекладу.

Результати дослідження упроваджено у Львівському національному університеті імені Івана Франка (довідка № 363-С від 28.01.2016 року), Херсонському державному університеті (кафедра перекладознавства та прикладної лінгвістики, протокол №5 від 7.12.2015 року); Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (кафедра західних і східних мов та методики їх навчання, протокол №6 від 30.12.2015 року).

Апробація. Основні результати роботи оприлюднено на 5 наукових конференціях та семінарах: Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку освіти» (м. Київ, 17-18 квітня 2015 р.); XVIII Міжнародній конференції «Современные концепции научных исследований» (Російська Федерація, м. Москва, 25-26 вересня 2015 р.); XXIII Міжнародній науковій конференції «Мова і культура» імені Сергія Бураго (м. Київ, 23 червня 2014 р.); Міжнародній викладацько-студентській науково-практичній конференції «Юридичний переклад в контексті правничої термінології» (м. Київ, 11 листопада 2014 р.); I Всеукраїнській міждисциплінарній науково-практичній конференції «Мова, право, міжкультурна комунікація: проблеми сьогодення та пошуки шляхів їх вирішення» (м. Київ, 26 листопада 2015 р.).

Публікації. Результати дослідження викладено в 11 публікаціях: із них 4 статті – у фахових виданнях, затверджених МОН України, 2 статті – в зарубіжних виданнях, 4 публікації – в інших збірниках наукових праць, 1 методичне видання. Усі публікації одноосібні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, літератури й додатків. Загальний обсяг дисертації – 281 сторінка. Основний текст дисертації викладено на 206 сторінках, список використаних джерел, який налічує 319 найменувань, у тому числі 49 іноземними мовами, – на 35 сторінках. Додатки займають 41 сторінку. Дисертацію ілюстровано 6 рисунками і 5 таблицями.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи, розкрито наукову новизну та практичне значення, наведено відомості про впровадження й апробацію результатів роботи.

У першому розділі **«Теоретичні засади навчання майбутніх перекладачів граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові»** схарактеризовано граматичну компетентність майбутніх перекладачів як предмет лінгвометодичних досліджень; визначено суб'єктивну модальність як категорію висловлення та дискурсу; встановлено структурно-семантичні характеристики ГЗВСМ в німецькій мові та здійснено їх методичну інтерпретацію; досліджено психологічні, психолінгвістичні та методичні основи навчання МП ГЗВСМ в німецькій мові.

Аналіз наукових праць із проблем моделювання змісту професійної освіти майбутніх перекладачів, Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти дав можливість визначити, що мовні знання, мовленнєві навички та вміння МП (на кінець 3 курсу) повинні відповідати рівню С1.1. Навчання граматики МП має здійснюватися інтегровано з формуванням перекладацької, лінгвістичної, стратегічної (компенсаторної), лінгвосоціокультурної та мовленнєвих компетентностей.

Зважаючи на об'єктивну складність модальності як категорії висловлення та дискурсу, на затрати часу, необхідні для того, щоб скоординувати модальність окремих висловлень із модальністю тексту в цілому як у рецептивному, так і в продуктивному мовленні, а також враховуючи те, що суб'єктивна модальність на рівні висловлення та дискурсу представлені найбільш виразно саме в письмовому дискурсі, вважаємо доцільним навчати МП категорії модальності на матеріалі письмових текстів – інтегровано з читанням, письмом та письмовим двостороннім перекладом.

Суб'єктивна модальність у межах предмета дослідження розглядається як категорія тексту (дискурсу) і як категорія синтаксису (висловлення). Її ядром, на основі висновків Н. Скибицької, визначено епістемічну модальність, яка зорієнтована на вираження значень

ймовірності/достовірності повідомлюваного, ступеня повноти та характеру знань мовця про повідомлюване.

На основі низки наукових праць із граматики німецької мови, а також підручників (Б. Абрамов; О. Москальська; Є. Шендельс; М. Наазе (M. Naase); Т. Фрітц (T. Fritz); Т. Харден (Th. Harden); Р. Мюллер (R. Müller), К. Фабріціус-Ханзен (C. Fabricius-Hansen) визначено основні засоби вираження суб'єктивної епістемічної модальності в німецькій мові:

а) лексичні одиниці (сполуки слів, вставні модальні речення; модально-підсилювальні частки, дубітативний індикатив, складнопідрядні речення з лексичними референтами суб'єктивної модальності): *wahrscheinlich, vielleicht, scheinbar, angeblich, vorgeblich, vermutlich, mutmaß, etwa, möglicherweise, möglichenfalls, voraussichtlich; leider, hoffentlich, aller Wahrscheinlichkeit nach, im Grunde, meiner Meinung nach; ich vermute, dass...; soviel ich annehmen kann...; doch, denn, schon, nun, mal, einmal*; б) ГФВСМ: Futurum I Indikativ, Futurum II Indikativ, Konditionalis припущення, Konjunktiv I непрямої мови; в) ГКВСМ: *dürfen, können, müssen, mögen, sollen, wollen + Infinitiv 1 / Infinitiv 2*, інфінітивні конструкції *scheinen, glauben + zu + Infinitiv I / Infinitiv II*.

У ході теоретичного аналізу з'ясовано, що навчання ГЗВСМ спирається на теорію поетапного формування розумових дій і спрямоване на формування репродуктивних, рецептивних та перекладацьких граматичних навичок.

Аналіз психолінгвістичної моделі процесу читання дав можливість визначити такі особливості сприйняття та розуміння референтів суб'єктивної модальності: а) на рівні технічної стадії читання ГЗВСМ, які мають рамковий характер (перший і другий компоненти часто перебувають на дистанції: початок – кінець речення), під час читання першого компонента виникає потреба в антиципації кінцевого та в утриманні в думці першого до кінця читання всього речення, повернення за потреби до першого компонента після прочитання другого; б) на змістовій стадії проходить процес встановлення модального значення ГКВСМ та ГФВСМ, співвіднесення його з модальністю всього висловлення: читач виявляє семантику цієї конструкції, розмежовуючи її серед омонімічних з опорою, за наявності, на окремі лексичні засоби; в) смислова стадія: оскільки категорія модальності є категорією речення (висловлення) та тексту (дискурсу), то дуже часто ГКВСМ та ГФВСМ, вживаючись у ключових реченнях тексту, можуть впливати на модальність усього тексту, тому зміст ГКВСМ та ГФВСМ часто впливає на інтерпретацію смислу всього тексту.

Аналіз психолінгвістичної моделі продукування мовлення уможливив визначити такі особливості продукування ГКВСМ та ГФВСМ: а) оскільки категорія модальності перебуває в нерозривному зв'язку з категорією предикативності, потреба у використанні ГКВСМ та ГФВСМ з'являється ще на мотиваційному етапі, коли виникає стимул до надання висловленню суб'єктивної модальності – тобто показати ставлення до повідомлюваного; б) на аналітико-синтетичному етапі відбувається добір найбільш адекватних засобів вираження суб'єктивної модальності – граматичних

конструкцій та лексичних засобів (мовець повинен вирішити, які граматичні засоби найбільш релевантні смислу модальності повідомлення, вибрати ГКВСМ та ГФВСМ як найбільш точні засоби для вираження окремих відтінків суб'єктивної модальності; запрограмувати рамковий характер ГКВСМ та ГФВСМ, вмістити їх у загальну структуру речень); в) на виконавчому етапі комунікант записує ГКВСМ та ГФВСМ у повідомленні, слідкує за правильним розташуванням їхніх компонентів у реченні, за співвіднесеністю їхньої семантики з модальністю інших компонентів та тексту в цілому.

Основними методами навчання ГЗВСМ визначено свідомо-практичний на етапі формування навичок і комунікативний під час інтегрування навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ в уміння читання, письма та письмового двостороннього перекладу. Для формування навичок оперування ГЗВСМ в німецькій мові та їх інтегрування в уміння читання, письма та двостороннього письмового перекладу використано спеціальні методи on-line дискусії, брейнстормінгу, кластера, рольової гри, метод-спосіб вправлення.

У другому розділі «**Методика навчання майбутніх перекладачів граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові**» розроблено граматичні правила для презентації ГЗВСМ на основі семасіологічного (для формування репродуктивних навичок) та ономасіологічного (для формування рецептивних навичок) підходів; створено підсистему вправ та модель процесу навчання МП ГЗВСМ в німецькій мові як категорії речення (висловлення) та тексту (дискурсу).

У дисертації обґрунтовано, що презентація ГЗВСМ має відбуватися максимально індуктивно із залученням лінгвістичних німецькомовних першоджерел, присвячених означеній темі. Студенти повинні опанувати зміст і форму ГКВСМ та ГФВСМ, засоби їхньої заміни під час перекладу, способи перекладу ГКВСМ та ГФВСМ з німецької на українську мову та навпаки, логіко-поняттєві характеристики ГКВСМ та ГФВСМ та сферу їх вживання в мовленні. Доведено, що для навчання ГЗВСМ матеріал варто організовувати у програмові правила-алгоритми з елементами проблемності.

З метою реалізації авторської методики розроблено підсистему вправ для навчання майбутніх перекладачів ГЗВСМ в німецькій мові, представлену чотирма групами, що в свою чергу можуть складатися з кількох підгруп.

Група 1. Вправи для формування навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ

- Підгрупа 1.1. Вправи для формування репродуктивних навичок (частина вправ одномовні, а частина – двомовні, на переклад)
- Підгрупа 1.2. Вправи для формування рецептивних навичок (частина вправ одномовні, а частина – двомовні, на переклад)

Група 2. Вправи для інтегрування навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ в читанні

Група 3. Вправи для інтегрування навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ в письмі

- Підгрупа 3.1. Вправи на складання вільних писемних висловлень
- Підгрупа 3.2. Вправи на складання власних висловлень відповідно до жанру та стилю мовлення

Група 4. Вправи для інтегрування навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ в перекладі

- Підгрупа 4.1. Вправи на переклад надфразових єдностей
- Підгрупа 4.2. Вправи на переклад цілісних текстів

Для навчання майбутніх перекладачів ГКВСМ та ГФВСМ в німецькій мові нами було розроблено два варіанти підсистеми вправ:

Варіант 1 (В₁) – вправи на переклад застосовувалися на всіх етапах формування граматичних навичок: навички в перекладі формувалися паралельно з рецептивними та репродуктивними граматичними навичками;

Варіант 2 (В₂) – вправи на переклад застосовувалися, починаючи з етапу репродукції.

Наведемо приклади окремих вправ.

Група 1. Підгрупа 1.1.

Übung (В₁, В₂). Мета: формування репродуктивних граматичних навичок шляхом трансформації модальних значень/модальних характеристик.

Інструкція: *Verändern Sie die Sätze entsprechend der nach dem Satz eingeklammerten kommunikativen Absicht.*

Тип вправи: *умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна, одномовна.*

Вид вправи: *вправа на трансформацію модальних значень ГКВСМ та ГФВСМ.*

Режим виконання: *усно.* Контроль: *поточний, усний.*

Muster. Helga soll vor 7 Tage eine Konferenz besuchen.

Meine Vermutung: Helga mag vor 7 Tage eine Konferenz besucht haben.

1. Helga soll vor 7 Tage eine Konferenz mit einem Vortrag besucht haben. (*Meine Vermutung*) 2. Der Professor soll diesen Studenten für seine wissenschaftlichen Leistungen gelobt haben. (*Nach den Worten von Professor*) 3. Ein Reisender dürfte über Klima der Alpen seinen Bekannten erzählen. (*Man kann vermuten*)

Група 1. Підгрупа 1.2.

Übung (В₁, В₂). Мета: формування рецептивних навичок упізнавання ознак модальності ГКВСМ та ГФВСМ та визначення їх семантики.

Інструкція: *Lesen und übersetzen Sie die Sätze. Welche Sätze können die subjektive Modalität haben? Begründen Sie Ihre Antworten.*

Тип вправи: *некомунікативна, рецептивна, двомовна.*

Вид вправи: *вправа на упізнавання ГКВСМ та ГФВСМ у реченнях, на переклад речень з ГКВСМ та ГФВСМ.*

Режим виконання: *усно.* Контроль: *поточний, усний.*

Du kannst ohne Sorgen sein. Darauf kannst du dich verlassen. Sie könnten dir nicht geglaubt haben. Kann ich bitte mal den Zucker haben? Das Paket kann verloren gegangen sein; der Arzt kann jeden Augenblick kommen. Darf der Mensch künstliches Leben schaffen? Das hätte er nicht tun dürfen! Wir durften annehmen, dass der Film ein voller Erfolg werden würde. Diese Zeitung dürfte die größte Leserschaft haben; Es dürfte nicht schwer sein, das zu zeigen.

Група 2

Übung (B₁, B₂). Мета: формування умінь співвіднесення значень ГКВСМ та ГФВСМ з іншими змістовими модулями тексту, аналіз засобів вербалізації ГКВСМ та ГФВСМ, інтерпретація модальної семантики ГКВСМ та ГФВСМ.

Інструкція: *Finden Sie im Text die Wörter, die zeigen, was der Autor von dem betroffenen Ereignis hält. In welchem Fall berichtet er seine Meinung und in welchem die Meinungen von anderen Menschen?*

Тип вправи: *комунікативна, рецептивна, аналітична, одномовна.*

Вид вправи: *післятекстова; вправа на перевірку розуміння модальності окремих висловлень тексту інтегровано з модальністю всього тексту.*

Режим виконання: *усно.* Контроль: *поточний (після прочитання тексту), усний.*

Група 3. Підгрупа 3.1.

Übung (B₁ i B₂). Мета: формування умінь складання вільних писемних висловлень з ГКВСМ та ГФВСМ з використанням текстових опор.

Тип вправи: *комунікативна, рецептивно-продуктивна, одномовна.*

Вид вправи: *вправа на розвиток навичок вживання ГКВСМ та ГФВСМ у вільних писемних висловленнях.*

Режим виконання: *письмово.* Контроль: *поточний, письмовий.*

Інструкція: *Lesen Sie den Text und besuchen Sie auch unser Forum. Äußern Sie Ihre Meinung über das Thema des Textes, geben Sie Kommentare zur Stellungnahme Ihrer Mitstudenten ab.*

Викладач на своїй сторінці розміщує актуальну тему для обговорення: *Das ukrainische Olympia-Team ist in Sotschi erfolgreich akkreditiert worden. До цієї теми варто додати текст, який спонукатиме студентів до висловлення думок (Die Ukraine wird seine Sportler entsenden) (джерело: <http://www.heute.at/sport/wintersport/Ukraine-wird-Paralympics-nicht-boykottieren;art24291,991562>).*

Зміст тексту здатен активізувати вживання ГКВСМ та ГФВСМ у мовленні студентів, оскільки в ньому порушена тема, щодо якої можливе висловлення різних думок. Далі у форматі письмової on-line дискусії студенти не просто діляться своїми враженнями, але й дискутують між собою.

Група 3. Підгрупа 3.2.

Übung (B₁ i B₂). Мета: формування умінь створювати висловлення у жанрі есе з дотриманням жанрових та стилістичних норм з використанням ГКВСМ та ГФВСМ (з текстовими опорами у вигляді окремих речень).

Тип вправи: *комунікативна, продуктивна, одномовна.*

Вид вправи: *вправа на розвиток навичок вживання ГКВСМ та ГФВСМ в письмі.*

Режим виконання: *письмово.* Контроль: *поточний, письмовий.*

Інструкція: *Schreiben Sie ein Essai „Die Rolle der Werbung in der gegenwärtigen Welt“. Erörtern Sie die nächsten Redewendungen.*

Die Werbung muss den Konsum anregen.

Nicht alle Waren sollen der Werbung entsprechen haben.

Die Hersteller wollen die besten Waren erzeugt haben.

Man mag mehr kaufen, wenn die Werbung besonders auffallend ist.

Die Werbung könnte mit der Gesetzgebung nicht immer reguliert worden sein.

Група 4. Підгрупа 4.1.

Übung. Мета: формування умінь перекладати ГКВСМ та ГФВСМ зі збереженням у тексті перекладу модальності вихідного тексту (на рівні надфразових єдностей).

Інструкція: *Lesen und übersetzen Sie den Mini-Text. Beachten Sie die Bedeutung des unterzeichneten Satzes. Wie kann man diese Bedeutung bestimmen?*

Тип вправи: *комунікативна, двомовна.*

Вид вправи: *вправа на переклад з німецької мови українською ГКВСМ та ГФВСМ зі збереженням у тексті перекладу модальності вихідного тексту.*

Режим виконання: *письмово.* Контроль: *поточний, письмовий.*

Текст: Amnesty International: Folter ist global (джерело: <http://www.spiegel.de>).

Вправа передбачає формування умінь добирати правильні ГКВСМ та ГФВСМ у німецькій мові для передачі модальних відтінків висловлень (у контексті) в українській мові, умінь зберігати текстову модальність за допомогою правильної передачі модальності окремих висловлень.

Група 4. Підгрупа 4.2.

Übung. Мета: формування умінь перекладати ГКВСМ та ГФВСМ зі збереженням у тексті перекладу модальності вихідного тексту (на рівні тексту).

Тип вправи: *комунікативна, двомовна.*

Вид вправи: *вправа на двосторонній письмовий переклад текстів, які містять ГЗВСМ.*

Режим виконання: *письмово.* Контроль: *поточний, письмовий.*

Інструкція: *Wir arbeiten in Gruppen von je drei Personen. Der Student A ist aus der Ukraine. Der Student B ist aus Deutschland. Der Student C übernimmt die Rolle eines Übersetzers.*

Kommunikative Situation: A hat den Kühlschrank eines deutschen Herstellers gekauft. Es stellte sich aber heraus, dass beim Betrieb das beträchtliche Geräusch zeitweise zu hören ist. Einige Experten behaupten, dass das Geräusch wegen Defekts des Herstellerwerkes entsteht, andere vermuten, dass während des Transportierens einige Details beschädigt haben mögen. A glaubt, dass der Hersteller ihm den Kühlschrank gegen einen neuen tauschen soll, weil die Gewährleistungszeit noch nicht verlaufen ist. Er nimmt an, dass der Hersteller alles zu seinen Gunsten tun wird. A schreibt einen offiziellen Brief an die Herstellerfirma (auf Ukrainisch). Er erklärt die Situation und bittet, seinen Kühlschrank zu vertauschen.

B (Vertreter des Herstellers) legt nahe, dass der Kühlschrank höchstwahrscheinlich während des Transportierens beschädigt war. Er meint, der Kühlschrank solle wirklich nach der Garantiebedingung entweder getauscht oder repariert werden, falls es nachgewiesen würde, dass A nichts zur Beschädigung des Gerätes hätte.

C soll das Schreiben von A ins Deutsche übersetzen und es B überreichen, B schreibt den Antwortbrief auf Deutsch, C übersetzt den ins Ukrainische und überreicht A.

У розробленій моделі процесу навчання МП ГЗВСМ, яка реалізується упродовж 36 годин (16 – аудиторних, 20 – позааудиторних), представлено об'єкт, суб'єкт, зміст, підхід, методи, форми організації та засоби навчання, форми контролю, очікуваний результат навчання. Здійснено такий розподіл навчального часу за етапами: формування репродуктивних навичок (8 годин: 4 год. аудиторні / 4 год. самостійної роботи), формування рецептивних навичок (4 години: 2 год. аудиторні / 2 год. самостійної роботи), інтегрування навичок рецепіювання ГКВСМ та ГФВСМ в уміння читання (4 години: 2 год. аудиторні / 2 год. самостійної роботи), інтегрування навичок репродукування ГКВСМ та ГФВСМ в уміння писемного мовлення (10 годин: 4 год. аудиторні / 6 год. самостійної роботи), інтегрування навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ в уміння письмового перекладу (10 годин: 4 год. аудиторні / 6 год. самостійної роботи).

Третій розділ дисертації «**Експериментальна перевірка ефективності методики навчання майбутніх перекладачів граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові**» присвячений організації й експериментальній перевірці ефективності авторської методики та інтерпретації її результатів, а також формулюванню методичних рекомендацій щодо навчання МП ГЗВСМ в німецькій мові як категорії висловлення та дискурсу.

Для перевірки ефективності авторської методики було проведено основний, природний, відкритий, двосерійний та багатофакторний експеримент.

В експериментальному навчанні брали участь 52 студенти (упродовж 2012-2015 років). Розроблена гіпотеза перевірялася під час навчання майбутніх перекладачів, студентів третього курсу Академії адвокатури України (м. Київ) на заняттях із практичного курсу німецької мови: до складу

контрольних груп (КГ) входив 21 студент; експериментальні групи (ЕГ) було сформовано із 31 студента.

Експеримент проходив у три етапи: 1) передекспериментальний зріз (виявлення вихідного рівня знань і навичок оперування ГЗВСМ в німецькій мові; визначення контрольних та експериментальних груп); 2) експериментальне навчання (застосування авторської методики навчання ГЗВСМ в німецькій мові МП); 3) післяекспериментальний зріз (виявлення рівня сформованості знань, навичок та вмінь оперування ГЗВСМ в німецькій мові у МП).

Неварійовані умови експерименту: незмінний склад навчальних груп; однакова загальна кількість годин; навчальний матеріал та порядок його представлення; об'єкти контролю й критерії їх оцінки; приблизно однаковий вихідний рівень знань, навичок та вмінь студентів.

Варійована умова 1-ої серії експерименту: використання вправ на переклад на різних етапах формування граматичних навичок. Варіант 1 (В₁) – вправи на переклад застосовувалися на всіх етапах формування граматичних навичок: рецепції, імітації, підстановки, трансформації. Варіант 2 (В₂) – вправи на переклад застосовувалися, починаючи з етапу репродукції.

Варійованою умовою 2-ої серії експерименту була послідовність навчання перекладу текстів. Варіант А (В_А): навчання перекладу з української мови передувало навчання перекладу з німецької мови. Варіант В (В_В): навчання перекладу з німецької мови передувало навчання перекладу з української мови.

Передекспериментальний зріз проводився серед студентів III курсу, які розпочинали вивчати ГЗВСМ – 52 студенти Академії адвокатури України (м. Київ). Результати передекспериментального зрізу наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати передекспериментального зрізу

№	Об'єкт контролю	Результати					
		відмін. (%)	добре (%)	задов. (%)	незадов. (%)	«0»	СКН
1.	Навички репродуктивного вживання ГЗВСМ (на рівні речення (висловлення)). Навички перекладу ГЗВСМ німецькою мовою.	11,54	19,23	26,92	23,08	19,23	0,49
2.	Рецептивні навички: навички розпізнавання та визначення граматичних значень ГЗВСМ (на рівні речення (висловлення)). Навички перекладу ГЗВСМ українською мовою.	13,47	17,30	28,85	25	15,38	0,53
3.	Рецептивні навички оперування ГЗВСМ та ГФВСМ на рівні тексту (дискурсу) у процесі читання	17,31	23,07	25	30,77	3,85	0,60
4.	Репродуктивні навички вживання ГЗВСМ та ГФВСМ на рівні тексту	9,62	19,23	21,15	21,15	28,85	0,46

	(дискурсу) у процесі писемного мовлення						
5.	Навички перекладу ГЗВСМ на рівні тексту (дискурсу) українською мовою	13,46	17,31	32,69	36,54	0	0,60
6.	Навички перекладу ГЗВСМ на рівні тексту (дискурсу) німецькою мовою	11,54	15,38	26,92	28,85	17,31	0,51

СКН – середній коефіцієнт навченості.

Експериментальне навчання тривало 32 години. Концентрація – 6 годин на тиждень у кожній групі.

Результати післяекспериментального зрізу наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Результати післяекспериментального зрізу

№	Об'єкт контролю	Результати					СКН
			відмін. (%)	добре (%)	задов. (%)	незадов. (%)	
1.	Навички репродуктивного вживання ГЗВСМ (на рівні речення (висловлення)). Навички перекладу ГЗВСМ німецькою мовою.	ЕГ	25,8	48,4	16,1	9,7	0,79
		КГ	19	38,1	28,6	14,3	0,69
2.	Рецептивні навички: навички розпізнавання та визначення граматичних значень ГЗВСМ (на рівні речення (висловлення)). Навички перекладу ГЗВСМ українською мовою.	ЕГ	29	51,6	9,7	9,7	0,79
		КГ	23,8	38,1	19,1	19	0,7
3.	Рецептивні навички оперування ГЗВСМ та ГФВСМ на рівні тексту (дискурсу) у процесі читання.	ЕГ	35,5	41,9	12,9	9,7	0,81
		КГ	19	33,4	33,3	14,3	0,69
4.	Репродуктивні навички вживання ГЗВСМ та ГФВСМ на рівні тексту (дискурсу) у процесі писемного мовлення.	ЕГ	29	45,2	16,1	9,7	0,78
		КГ	14,3	33,3	28,6	23,8	0,64
5.	Навички перекладу ГЗВСМ на рівні тексту (дискурсу) українською мовою.	ЕГ	32,3	38,7	19,3	9,7	0,8
		КГ	19,1	38	23,8	19,1	0,72
6.	Навички перекладу ГЗВСМ на рівні тексту (дискурсу) німецькою мовою.	ЕГ	25,8	54,8	9,7	9,7	0,79
		КГ	19,1	38,1	19	23,8	0,68
	Загальні результати.	ЕГ	29	51,6	12,9	6,5	0,79
		КГ	19	33,3	28,6	19,1	0,69

Достовірність і об'єктивність отриманих емпіричних результатів було перевірено за допомогою критерію U Манна-Уїтні.

У ході експерименту вдалося встановити ефективність авторської методики навчання МП ГЗВСМ в німецькій мові, а також довести, що варіант В₁ є більш ефективним за варіант В₂. Аналіз результатів студентів, які навчалися за варіантами В_А і В_В, не виявив статистично значимих переваг жодного з цих варіантів.

На основі результатів експерименту було сформульовано методичні рекомендації щодо навчання МП ГЗВСМ в німецькій мові.

ВИСНОВКИ

У дисертації науково обґрунтовано, розроблено та впроваджено в навчальний процес методику навчання МП ГЗВСМ в німецькій мові.

1. У ході дослідження з'ясовано, що ядром суб'єктивної модальності є епістемічна модальність, яка охоплює значення вірогідності / достовірності, істинності повідомлюваного, ступеня повноти та характеру знань мовця про повідомлюване. Субкатегоріальними ознаками епістемічної модальності є значення простої / категоричної / проблематичної упевненості, часткової (сумніву) та повної невпевненості, гіпотетичної, можливої, близької до реальної, бажаної та необхідної вірогідності. У німецькій мові засобами вираження суб'єктивної модальності як категорії висловлення є лексичні одиниці, граматичні форми Futurum I Indikativ, Futurum II Indikativ, Konditionalis припущення, Konjunktiv I непрямої мови, граматичні конструкції dürfen, können, müssen, mögen, sollen, wollen + Infinitiv 1 / Infinitiv 2, інфінітивні конструкції scheinen, glauben + zu + Infinitiv I / Infinitiv II).

Обґрунтовано, що найбільше міжмовної та внутрішньомовної інтерференції (зокрема реінтерпретації та недодиференціації) зазнають граматичні форми та граматичні конструкції, оскільки вони не мають еквівалентів в українській мові, а їхніми аналогами є описові конструкції, які не завжди мають між собою чітке розмежування граматичної семантики, адже в німецькій мові, на відміну від української, існує чітка градація ступеня припущення.

2. У роботі доведено, що навчання ГЗВСМ повинне відбуватися у руслі теорії поетапного формування розумових дій. Згідно з цією теорією, опанування ГЗВСМ має здійснюватися на свідомій основі з розумінням навчального матеріалу; доведення дій оперування референтами суб'єктивної модальності до автоматизму.

Аналіз психолінгвістичної моделі процесу читання дав можливість визначити, що сприйняття та розуміння референтів суб'єктивної модальності відбувається на рівнях технічної, змістової та смислової стадій читання.

Під час продукування мовлення потреба у використанні ГКВСМ та ГФВСМ з'являється на мотиваційному етапі; на аналітико-синтетичному етапі відбувається добір найбільш адекватних

засобів вираження суб'єктивної модальності, які найбільш точно виражають значення суб'єктивної модальності; на виконавчому – мовець записує ГКВСМ та ГФВСМ у повідомленні.

Обґрунтовано доцільність здійснювати навчання ГЗВСМ в німецькій мові в аспекті методів-систем навчання – свідомо-практичного та комунікативного з використанням спеціальних методів on-line дискусії, брейнстормінгу, кластера, рольової гри та методу-способу вправління.

3. Оптимальними способами організації навчального матеріалу на етапі презентації визначено правила-алгоритми з проблемним компонентом.

У ході виконання завдань дослідження розроблено підсистему вправ, яка охоплює чотири групи: група 1 – вправи для формування рецептивних/репродуктивних навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ; група 2 – вправи для інтегрування навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ в читанні; група 3 – вправи для інтегрування навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ в письмі; група 4 – вправи для інтегрування навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ в перекладі.

Особливість першої групи вправ полягає в тому, що на етапах сприйняття, імітації, підстановки та трансформації студенти опановують категоріальні ознаки ГКВСМ (модальність, час, стан) диференційовано; вправи на переклад використовуються на всіх етапах формування граматичних навичок. На етапах трансформації, репродукції та комбінування навичка оперування ГКВСМ формується в синкретизмі усіх граматичних значень – модальності, часу та стану.

Такі вправи покликані формувати рецептивні навички (упізнавання, диференціація та семантизації ГКВСМ й ГФВСМ) на рівні надфразових єдностей. Навчання перекладу ГКВСМ та ГФВСМ має бути спрямоване на формування навичок адекватності та варіативності перекладу.

Мета наступних груп вправ – навчання суб'єктивної модальності як категорії висловлення та дискурсу.

До другої групи належать вправи, спрямовані на удосконалення рецептивних навичок сприйняття та семантизації ГКВСМ та ГФВСМ, а також умінь розуміння та інтерпретації окремих фрагментів тексту, маркованих суб'єктивною модальністю, умінь співвідношення ГКВСМ та ГФВСМ з іншими змістовими модулями тексту та умінь інтерпретації модальності усього тексту.

Третя група вправ передбачає інтегрування репродуктивних навичок оперування ГКВСМ та ГФВСМ в уміння письма: вправи на складання вільних писемних висловлень за допомогою методів кластера, письмової on-line дискусії, брейнстормінгу з використанням ГКВСМ та ГФВСМ з готовим лексичним наповненням та текстів як опор; вправи на складання власних висловлень відповідно до жанру та стилю мовлення (написання есе) з використанням у якості опор ГКВСМ та ГФВСМ з готовим лексичним наповненням та з використанням як опори мовленнєвого досвіду.

Четверта група охоплює вправи на переклад надфразових єдностей (фрагментів текстів) та переклад цілісних текстів. Навчання перекладу текстів відбувається з використанням методу рольової гри.

4. Розроблена модель навчання МП референтів суб'єктивної модальності в німецькій мові призначена для вищих навчальних закладів, які готують майбутніх перекладачів рівня вищої освіти «бакалавр». Модель навчання реалізується на III курсі і включає об'єкт, суб'єкт, зміст, підхід, методи, форми організації, засоби навчання, форми контролю, очікуваний результат навчання та тематичний розподіл годин за етапами формування репродуктивних і рецептивних граматичних навичок та інтегрування цих навичок в уміння читання, письма і перекладу.

5. У результаті аналізу результатів експерименту та застосування методу математичної статистики критерію U Манна-Уїтні доведено ефективність авторської методики, за допомогою якої вдалося підвищити рівень знань, навичок та вмінь у студентів ЕГ, середній коефіцієнт навченості, який склав 0,79 і виявився вищим на 0,1, ніж у студентів КГ (середній коефіцієнт навченості склав 0,69).

У процесі експериментального навчання вдалося встановити, що у студентів ЕГ рівень знань та навичок перевищує за всіма критеріями рівень у студентів КГ. Студенти ЕГ краще за студентів КГ розрізняють модальність, час та стан ГКВСМ та ГФВСМ у рецептивному мовленні, більш повно розуміють модальність окремих фрагментів тексту та модальність усього тексту; а також їм притаманне більше розмаїття у вживанні ГКВСМ та ГФВСМ та їх релевантність жанру, стилю, структурі та змістовій зв'язності тексту. Експериментально доведено перевагу варіанту навчання В₁ над варіантом В₂ у формуванні репродуктивних навичок, а також рівноцінність варіантів В_А та В_В у формуванні перекладацьких умінь.

Проведене дослідження дало змогу розробити методичні рекомендації щодо навчання МП ГКВСМ та ГФВСМ в німецькій мові.

Перспективу подальшого дослідження становить розвиток концепції навчання студентів за напрямом підготовки «Філологія» вищих навчальних закладів міжрівневих категорій – висловлення та тексту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України

1. Шовкова Т. А. Методика формування навичок оперування граматичними конструкціями суб'єктивної модальності / Т. А. Шовкова // Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка // За заг. ред. Ломаковича А. М., Бенери В. Є. – Кременець: ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2014. – Вип. 3. – С. 61 – 71.
2. Шовкова Т. А. Методичні основи навчання граматичних конструкцій суб'єктивної модальності німецької мови / Т. А. Шовкова // Наукові записки: Збірник наукових праць НПУ ім. Драгоманова. – Випуск 120. – К. : НПУ, 2015. – С. 170 – 178.

3. Шовкова Т. А. Методичні рекомендації щодо навчання граматичних конструкцій суб'єктивної модальності німецької мови / Т. А. Шовкова // Імідж сучасного педагога: Всеукраїнський науково-практичний освітньо-популярний журнал. – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2015. – С. 51 – 54.
4. Шовкова Т. А. Навчання граматичних конструкцій суб'єктивної модальності німецької мови у читанні / Т. А. Шовкова // Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика». — Випуск 17 (2 – 2014). — Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволенко Д.Г., 2014. – С. 185 – 190.

Публікації у зарубіжних виданнях

5. Шовкова Т.А. Методика обучения грамматическим конструкциям субъективной модальности немецкого языка в письменной речи / Т. А. Шовкова // Известия ВГПУ. – 2015. – Т. 266. – №1. – С. 225 – 228.
6. Шовкова Т. А. Теоретические основы разработки подсистемы упражнений для обучения будущих переводчиков грамматическим конструкциям субъективной модальности немецкого языка / Т. А. Шовкова // Universum: Психология и образование: электрон. научн. журн. – 2016. – № 1-2 (21), URL: <http://7universum.com/ru/psy/archive/item/2924> (дата обращения: 14.02.2016).

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації, і тези науково-практичних конференцій

7. Шовкова Т. А. Міжмовна та внутрішньомовна інтерференція під час навчання граматичних конструкцій суб'єктивної модальності німецької мови // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку освіти» (м Київ, 17-18 квітня 2015 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 39 – 41.
8. Шовкова Т.А. Зміст граматичної компетенції майбутніх перекладачів / Т. А. Шовкова // Вісник Академії адвокатури України. – Том 11. Число 1(29). – 2014. – С. 129 – 137.
9. Шовкова Т. А. Навчання перекладу граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності німецької мови / Т. А. Шовкова // Збірник наукових праць «Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти». – Випуск 25. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. – С. 96 – 102.
10. Шовкова Т.А. Структурно-семантические характеристики грамматических конструкций субъективной модальности в немецком языке и их методическая интерпретация / Т. А. Шовкова // Филология и литературоведение. – 2014. – №9 [Электронный ресурс] URL: <http://philology.snauka.ru/2014/09/934> (дата обращения: 03.10.2014).

Методичні видання

11. Шовкова Т.А. Grammatische Ausdrucksmittel der subjektiven Modalität im Deutschen / Тетяна Анатоліївна Шовкова. – К. : ААУ, 2015. – 48 с.

АНОТАЦІЯ

Шовкова Т. А. Навчання майбутніх перекладачів граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови). – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України. – Тернопіль, 2016.

Дисертація присвячена науковому обґрунтуванню, розробленню й експериментальній перевірці методики навчання майбутніх перекладачів граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові.

У роботі проаналізовано сучасний стан проблеми формування німецькомовної граматичної компетентності в майбутніх перекладачів; схарактеризовано суб'єктивну модальність як категорію висловлення та дискурсу; встановлено структурно-семантичні характеристики граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові та здійснено їх методичну інтерпретацію. У дисертації досліджено психологічні, психолінгвістичні та методичні основи навчання майбутніх перекладачів граматичних засобів вираження суб'єктивної модальності в німецькій мові; розроблено підсистему вправ та створено модель процесу навчання майбутніх перекладачів референтів суб'єктивної модальності в німецькій мові як категорії речення (висловлення) та тексту (дискурсу). У процесі експерименту перевірено ефективність авторської методики та розроблено методичні рекомендації щодо її упровадження у процес навчання.

Ключові слова: навчання німецької мови, суб'єктивна модальність в німецькій мові, граматичні засоби вираження суб'єктивної модальності, майбутні перекладачі, підсистема вправ, модель процесу навчання, правило-алгоритм.

ABSTRACT

Shovkova T. A. Grammatical Means of Expressing Subjective Modality in the German Language: Methods Applied to Teach Future Translators. – Manuscript.

The thesis presented for a Ph. D. (Candidate Degree) in Pedagogical Studies. Research specialization 13.00.02 – Theory and Methodology of Teaching (Germanic Languages). – Ternopil V.

Hnatyuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ternopil, 2016.

The thesis focuses its attention towards the scientific substantiation, development and experimental verification of methods applied to teach future translators grammatical means of expressing subjective modality in the German language. The central issue of teaching grammatical means of expressing subjective modality in the German language is expressed as an integral combination of the components of grammar, translation, language, linguistic, strategic (compensatory) as well as *linguo-sociocultural* competences.

The thesis presents the selection of grammatical means of expressing subjective modality in the German language to be studied as follows: a) the means expressing the subjective modality in grammatical forms (Indikativ I Futurum, Futurum II Indikativ, Konditionalis assumptions, Konjunktiv I in indirect speech); b) the means expressing the subjective modality in grammatical structures (those expressing a subjective assessment of the statements reality from the speaker's position: dürfen, können, müssen, mögen, sollen, wollen + Infinitiv I / Infinitiv II, infinitive constructions scheinen, glauben + zu + Infinitiv I / Infinitiv II).

Teaching future translators grammatical means of expressing subjective modality in the German language has been proved to be based on the theory of stage-by-stage mental actions building and aimed at gaining reproductive, receptive and translation grammar skills. The six-stage model underlies building the reproductive skills entailing perception, imitation, substitution, transformation, reproduction as well as combination skills gradually integrating reading, writing and bilateral written translation.

The activity-based communicative approach has been established the one leading to successful implementation of teaching grammatical means of expressing subjective modality in the German language to future translators. The main teaching methods have been chosen to be both the communicative and the conscious practical ones. Gaining grammar knowledge and skills is recommended to imply the task method, on-line discussions, brainstorming, cluster, role play (written).

To present grammatical means of expressing subjective modality in the German language the rules software has been developed entailing problem-based elements which reflect the order and the sequence of operations when solving the problem.

The peculiarities of teaching future translators the grammatical means of expressing subjective modality in the German language, their structure and content have enabled the possibility to work out certain grammar rules based on the semasiological (to gain the reproductive skills) and onomasiological (to gain the receptive skills) approaches to learning.

To gain proficiency in subjective modality in the German language what is impossible without building reproductive and receptive grammar skills incorporating reading, writing and translation skills, the four groups of exercises have been worked out: 1) exercises resulting in reproductive and receptive

skills in mastering grammar forms and structures; 2) exercises to integrate the skills of mastering the grammatical forms and reading structures; 3) exercises to integrate the skills of mastering the grammatical forms and structures in written language (building free written statements neglecting genre and stylistic norms; drafting individual statements in accordance with the genre and style of speech); 4) exercises to integrate the skills of mastering the grammatical forms and structures in translation (exercises for translation both contexture unities and integral texts).

The suggested model of teaching future translators grammatical means of expressing subjective modality in the German language is intended for higher educational establishments qualifying students for gaining the Bachelor's Degree in "Translation Studies". The teaching model is implemented within 36 hours for the 3rd year students: 16 hours of classroom work and 20 hours extracurricular.

The effectiveness of the suggested methodology has been verified and confirmed during the experimental teaching resulting in raising the level of knowledge and skills of the students participating in experimental groups. Methodological recommendations as for its implementation have been developed.

Keywords: the German language teaching, subjective modality in German, the grammatical means of expressing subjective modality, future translators, subsystem of exercises, learning model, a rule-algorithm.

АННОТАЦИЯ

Шовкова Т. А. Обучение будущих переводчиков грамматическим средствам выражения субъективной модальности в немецком языке. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (германские языки). – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины. – Тернополь, 2016.

Диссертация посвящена научному обоснованию, разработке и экспериментальной проверке методики обучения будущих переводчиков грамматических средств выражения субъективной модальности в немецком языке.

В работе проанализировано современное состояние проблемы формирования немецкоязычной грамматической компетентности у будущих переводчиков; дана характеристика субъективной модальности как категории высказывания и дискурса; установлено структурно-семантические характеристики грамматических средств выражения субъективной модальности в немецком языке и осуществлено их методическую интерпретацию. В диссертации исследованы психологические, психолингвистические и методические основы обучения будущих переводчиков грамматическим средствам выражения субъективной модальности в немецком языке; разработана подсистема упражнений и создана модель процесса обучения будущих переводчиков референтов

субъективной модальности в немецком языке как категории предложения (высказывания) и текста (дискурса). В процессе эксперимента проверена эффективность авторской методики и разработаны методические рекомендации по ее внедрению в процесс обучения.

Ключевые слова: обучение немецкому языку, субъективная модальность в немецком языке, грамматические средства выражения субъективной модальности, будущие переводчики, подсистема упражнений, модель процесса обучения, правило-алгоритм.

Підписано до друку 26.04.2016 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 04/16/1-5

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.